

A MÓCZOKRÓL.

A móczokról és azok országáról fogok szólni.

A „mócz“ szót sokan félremagyarázzák és a havasi román lakosokkal szemben gúnynev gyanánt használják.

A mócz szó nem gúnynev! Román költők és írók¹⁾ ily neven dicsőítik e népet; a bihari havasok lakosságának e része büszkén hirdeti és vallja, miszerint az ő tulajdonképpeni neve mócz.

Ha felüti valaki a román tudományos akadémia szótárát,²⁾ úgy fogja találni, hogy a mócz szó — cirrust — hajfürtöt jelent. A bihari havasok lakosságának e része tehát mócznak neveztetik azért, mert homlokán vastagabb hajfürtöt visel; míg feje többi részén a haját apróra lenyirja.

A móczok vidéke nemcsak a legszebb, de a leggazdagabb is ország részünkben, története pedig a legszomorúbb. Minden dombnak, minden völgykatlannak, minden sziklának meg van a maga szomorú története. Mindig e tájról jött a vihar, mely rombolva sepert.

I. A móczok eredete és jelleme.

A mócz országában utazót meglepte e nép testi épsége, munkás volta, ruházatának csinosága és tisztasága. Sokan, ezek egyikében és másikában magyar jellegre véltek akadni s komolyan

¹⁾ Drăgescu: *Doina* című lap. Bukarest. 1884. *Romania Liberă*. Bukarest 1884. aug. 21-iki szám. — Odobescu: *Moți și Curcani*. Bukarest 1880. — Bălcescu: *Unitatea națională* IV. levél stb. stb.

²⁾ Laurian és társai: *Dictionariul limbii rumâne*. Bukarest 1876. Lásd részletesebben Cihac: *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. *Elements Slaves*. 189 lap. E szerint a mot szó szláv eredetű.

is foglalkoztak a kérdéssel: ős lakó-e a mócz e havasok között s román eredetü-e?

Több magyar író, ezek között Hunfalvy János is,¹⁾ elfogadják azon véleményt, hogy a móczok eredetileg székelyek voltak. Az erdélyi nemzeti fejedelmek korában székely néppel telepítették be a havasokat, hogy a nagy terjedelmű kincstári erdőségekben a faiparnak lendületet adjanak.

Valóban a móczok között a következő családnevekre akadtam, a melyeknek magyarságát kétségbe vonni nem lehet, u. m.: Radák, Enyedi, Aranyosi, Bercsényi, Rákóczi, Dávid, Molnár, Pap, Zsoldos, Vas, Gombos, Mikes, Hentes, Boncza, Szóts, Péterlaki, Sánta, Bogáti, Páska, Kis, Okos stb., sőt a Jankú nevet is, mert ez is családnév, a Jankóból lehet származtatni. Többnyire eredeti székely nevek. A tulajdonos móczok egy szót sem tudnak ma már magyarul.

Hallottam még arról is beszélni, hogy a régi jó világban e rengeteg erdőségek lakatlanok lévén, az elítélteket, különösen Biharvármegye, a vidékre számúzta. Így népesedett volna be a móczok földe. E nézettel azonban komolyan foglalkozni nem lehet. Ha valóban ide kerültek volna az elítélt bűnösök, úgy azok minden felügyelet nélkül lévén, bizonyára a legelső alkalommal tovább álltak, hiszen itt csak véres verejtékkel lehetett a mindennapit megszerezni; termőföld nincs; fából pénzt, legalább akkor csinálni alig lehetett; de különben sem hihető, hogy a farkasnak erdőt mutattak volna, a rablókra bizták volna a rengetegeket, hogy ezáltal a közbiztonságot annál akadálytalanabbúl veszélyeztethessék. Erről különben is itt mit sem tudnak.

Komolyabb alappal bír a másik vélekedés, a székely eredetiséget illetőleg, mert a móczok között valóban székely családnevek léteznek; a mócz öltözete, különösen a farkó (fehér vászon kitli vagy puszli) és kalap, hasonlít a székelyéhez; arczkifejezésében is van van valami, a mi a székelyre emlékeztet.

Én hajlandó vagyok elfogadni e véleményből egy csekély részt, annyit t. i., hogy a móczok között itt-ott székely családok, mint erdőmunkások akár telepítés útján, akár önkéntes vándorlás következtében, valóban éltek; mint a hogy élnek ma is egyes szé-

¹⁾ Magyar birodalom földrajza. Budapest, 1886. I. 687.

kely családok, akár a mezőségi uraságok jószágain, akár másutt, mint szőlőmunkások. Innen vannak a székely család-nevek, innen van a vászon kitli s a kalap elfogadva az egész mőcság által, mint felette czélszerű és alkalmas ruhadarab.

De távol áll a valóságtól az állítás azon része, hogy a mőczok tulajdonképen székely eredetűek volnának, hogy t. i. 20—30 ezer székelyt telepítettek volna ide a havasokba, s a mostani 30—40 ezer mőcz azoknak ivadékai volnának. A betelepített székelyek összes száma alig néhány százra mehetett csupán.

Ha kutatunk egy kissé, rájövünk arra, hogy állításunk való.

Az Erdélyt körülövedző havasokban mindenütt találkozunk a román lakossal, régibb időben épen úgy, mint most. Egyáltalában fel nem tehető, hogy épen az a havasrész ne birt volna román lakossal, mely a leggazdagabb volt; hogy épen Topánfalva vidéke lett volna lakatlan, melynek érceze oda csábitotta messze földről a munkás kezét. Nem lehetséges, hogy az abrudbányai, a bihari havasok, akkor magyarországi oldala, valamint Kolozs-megye havasa, lefelé mindjárt Offenbánya, egész Aranyosmente, tehát a jelenlegi mőcz-vidék körös-körül tömör román népességet mutasson s csak épen a Topánfalva feletti Kis- és Nagy-Aranyosmente lett volna lakatlan; román lakos nélkül. Nyágra, Szkarisora, Albák, Vidra, Szekatura, Ponorel, Bisztra hatalmas román mőcz községek, semmikép nem lehetnek székely telepítvények, mert az esetben bizonyára magyar nevekkal ékeskednének; népük megtartotta volna a nemzeti jelleget, mert egyáltalában nem lett volna egy hatalmasabb elem, a mibe beleolvadjon.

Toroczkó jelenlegi magyar népe, egy kis szigetben tömörülve, román községek között, megtartotta nemzetiségét. E nép ruházata, erkölce, szokása, nyelve azt mutatja, hogy egykor német elem volt; a magyar és német elem küzdelme teremtett egy néprajzi különlegességet Toroczkóban. Ilyen eset fordult volna elő a topánfalvi havasok között is, hogy ha a székely telepítvényesek, legalább a román lakosokat megközelítő számban lettek volna.

E vidék lakossága tehát román volt; egyes székely családok idevaló letelepedése azonban nemesak valószínű, de mondhatjuk bizonyos. E székely családok a legrövidebb idő alatt beolvadtak a többségben levő román elembe.

A székely telepítvényesek nem lehettek nagy számmal azért, mert akkor a beolvadási folyamat nagyobb küzdelemmel történt, és huzamosabb ideig tartott volna; sőt a mi fő, a beolvadási küzdelem nagyobb nyomokat hagyott volna hátra; az új népvegyülékben több nyomára akadnánk a székely észjárásnak, hitnek és szokásnak; de még az is kétes, hogy valjon nagyobb székely szám mellett, a románok részére ütött volna ki a győzelem!

A mócz szellemében azonban hiában keressük a székely vonást; nyelvében a székely hangsúlyozást; hitvilágában, a székely babonát; költészetében a székely tömörséget; szokásaiban sincs semmi székelyes. Ám vizsgálja meg apróra bárki is a móczot, benne valódi, ős román szellemet fog találni, tisztábbat, mint a mezőségi románé. Költészete, hitvilága, kedélye, szellemi tulajdonságai, jellemének összes vonásai, csak románt árulnak el.

Nem lenne így, hogy ha e vidék tekintélyes székely telep lett volna; nem olvadt volna be a másik elembe feltétlenül, oly hamar, minden nyom nélkül. Csekély számban volt a székely; több család; elsodorta a román ár; a nagy tömeg a kicsit feldolgozta könnyű szerrel, felszívta vérébe, s minden idegent kidobott belőle, átalakította tetszése szerint.

Ez azt mutatja, hogy a havasi mócz nem küzdött a székely elemmel, a székelyhez semmiben sem közeledett, tőle egyebet el nem fogadott, mint két ruhadarabot, miket nagyon czélszerűeknek ismert; megtartotta a családneveket is, mert azokat eldobni nem lehetett. A feltétlen beolvadásnak ez a természete.

Boicza Hunyadmegyében egy kis bányahely. Lakossága bányász; német telepítvény; vallása római katolikus. Ott egy igen furcsa nyelv keletkezett a német és román elem küzdelme következtében. Azt mondják: Schau Mari! ob dacă vine vacă von die ciurda?! Mari! nézd ha jő-e a tehén a csördából?

Ugyan itt van egy szokás, a melylyel sehol sem találkozunk a románok között. Kisasszony napján, a fiatal bányászok szép, fehér kost mindenféle pántlikákkal felcizcomáznak, s aztán elől zenészekkel, házról házra járnak s tánczolnak. Az utcán folyton ezt kiáltják: „Kirvai la berbece!“ Így hívják az ünnepélyt is. Mikor a német telepítvény az első években templomot építtetett magának, levágott egy kövér kost áldozatul. Azóta minden évben

megülük a kós-ünnepélyt; a német Kirchweihe-ből (rom. hram.) lett: Kirvai la berbece.¹⁾ A küzdelmes beolvadás tehát ilyen nyomokat szokott maga után hagyni.

Mondhatnák sokan, hogy a mócz nyelvében magyar szavakra, magyar befolyásra lehet találni, ez szintén bizonyítékul szolgálhat a székely eredetiség mellett. A mi idegen befolyás van a mócz nyelvében, az nem székely, hanem magyar befolyás; az a befolyás épen olyan alakban és olyan terjedelemben meg van a mezőségi, szolnok-dobokamegyei, maros-tordamegyei stb. román nép nyelvében is, nem mócz-nyelvi sajátság ez, hanem általános; azzal mindazon románoknál, a kik vegyesen a magyarokkal laknak, (az egy rotacismust kivéve, a mely valóban nem székely eredetű) tényleg találkozunk is. Ez a befolyás tehát észlelhető volt a mócz nyelvében már akkor, midőn a székely telepítvényesek átjöttek, oda költöztek a móczok közé.

Mint mikor a vizbefűltnak ruháját, kalapját megtaláljuk a parton, akként találjuk meg a mócz testén a székely ruha darabokat, meg a nevet, semmi egyéb nem hirdeti, hogy ő is élt volna itt e rengetegben.

Székely családok itt való létezését hirdetik, mint fennebb említettem volt, a székely családnevek. A móczok más úton nem juthattak e nevekhez; semmi összeköttetésük nem volt a magyarokkal azt a kis kereskedelmet kivéve; de az érintkezés abban is rövid és gyors volt, csupán addig tartó, a mig az alkú folyt, ez is többnyire román nyelven; a magyar megyék és székek oly távol estek tőlük, hogy a mócz azokba nem vándorolt szolgálatot keresni; különben is a mócz szabadságot, havast szerető ember léte, nem telepedett le a völgyekbe; ha szikláik közül kimenekülni volt kénytelen, ha csak szerét tehette, azok közé gyorsan visszatért.

¹⁾ Fránc Teofil Rotacismul la Moți si Istrieni 79, 80 lapokon. A hol a magyar a román elemmel nagyobb küzdelmet mutat, ott ilyen-féle vegyített nyelv támad: „Hai se bem al dă maș in sinuța! Romániában a görög küzdelem folytán ilyen beszéd járta: Spune la pan evghenestato che a venit șulziaris Trufandaki la heretismos! Alexandri V. Boerii si ciocoi. Bukarest, 1874. 12. 1.

A mócz e szeretete annyira erőt képes venni egész lényén, hogy például a katonaságban, vagy a börtönben, ha ily módon esztendőkön át távol tartatik szülőföldjétől, elhal; elemészi a honvágy.

Székelyek vitték tehát oda a székely családneveket, s egész bizonyossággal lehet állítani, hogy annyi székely család volt a móczok közé betelepítve, a hány székely családnév ma van a móczok között. Összevissza 40—50.

Negyven, ötven székely család harmicz-, negyvenezer ember hitvilágát, erkölceit megváltoztatni képes nem volt; látjuk, arra befolyást nem is gyakorolt; oly csekély számú nép, egy akkora tömeg munkakedvét nem fokozhatta; a mócz munkás volt azelőtt is, valamint munkásnak kell lenni minden havasi népnek, különben nem tudna megélni. Termete derék voltát a mócz nem a székelytől nyerte, egy maroknyi nép nem nyomhatta faji jellegét az egész móczságra; különben bebizonyítandó volna még az is, hogy az a néhány székely-család mind szálas, derék, megtermett egyénekből állott, minő ma általában a mócz.

Rátérek a mócz jellemzésére.

Hunfalvy János fennebb idézett munkájának 687—8. lapján a móczról következőn ír: A móczok sok tekintetben különböznek a többi oláhoktól, arcuk, termetük, járásuk, viseletük is a székelyre emlékeztet. Arcuk hosszukás, homlokuk magas, termetük nyulánk, szemöldük bozontos; csak bajuszt növesztenek, szakállukat leberetválják. Szemük többnyire sűrke, hajuk barna, de egészen szőke férfiakat és nőket is találunk köztük. Járás közben kissé előre hajolnak, azért medvéknek gúnyolják a magyarok. Jellemük fővonásai a komolyság és bizalmatlanság, munkásság és kereskedői élelmesség. Mint általában az oláhok, úgy különösen a móczok nagyon ragaszkodnak az ősi szokásokhoz, felette vakbuzgók és babonások, papjaik iránt nagy tisztelettel viseltetnek.

Slavici János furcsákat beszél a román népről.¹⁾ Szerinte az oláh nép igazi kereszténynek csak azt tartja, a ki az ő törvényét („vallását“) követi. A ki nem úgy él, mint ő, a ki más val-

¹⁾ Die Rumaenen in Ungarn, Siebenbürgen stb. Bécs. 67. és 149. lapokon.

lást követ, az „spurcat“,¹⁾ az az tisztátalan, nem is igazi ember. Már pedig a tisztátalan ember társaságát lehetőleg kerülni kell, vele egy edényből inni, enni nem szabad. E felfogásból következik, hogy az oláh ember idegent nem szívesen lát házánál, néhol egy pohár vizet sem adna neki, csak a móczokról mondják, hogy vendégszeretők, de az edényt, melyből idegen evett, bizonyosan eldobja.²⁾

Hunfalvi János jellemzése nem teljes, itt-ott kifogás alá eső. Slavici beszéde egészen új, épen bolondos. Foglalkozzunk mindenekelőtt az utóbbi nézettel.

A román ember minden embert embernek tart, legyen vele egy vagy más valláson. A mócz különösen szívesen érintkezik bármely vallású és nemzetiségű emberrel; a kereskedő nép természete ez. Igaz, hogy a román ember háromféle edényt tart, spurcat, „de dulce“, (zsiros) és „de post“ (böjtös) edényeket; a spurcat — tisztátalan — edényből sem ő nem eszik, sem más vallású felebarátját abból meg nem kínálja, miután azt mindenféle tisztátalan dolgokra használja fel. De a böjtös edényből, vagy a zsirosból szívesen kínálja meg bármely vendégét, ha olyan időben vetődik hozzá, a nélkül, hogy eszébe jutna, kérdést intézni hozzá vallása felől, vagy eldobná étkezés után az edényt! Hol tapasztalta ezt Slavici ur? Hiszen a román ember, a mócz szintén, felette vendégszerető; a zsidót is, a ki szerinte pogány, ha ez elfogadja, edényeiből szívesen megvendégeli s a román gazda arca sűgárzik az örömtől, hogyha látja vendégét jóízűen enni. A mit Slavici állít, az mese. Háromféle edényét nem az idegenekért, de ön magáért, saját testi és lelki tisztasága megóvásáért tartja a mócz. „Nem szívesen látja az idegent, s egy pohár vizet sem adna neki, s ha adna, eldobná az edényt!“ Oly vélekedés a román nép felől, mely több, mint ellenséges célzatú. Hiszen a ki román falvakon, ugy a móczok között, utazott, tapasztalhatta, hogy a román gazda kapuja elébe teszi ki a vizet saját edényébe, hogy a jövő-menő, szabadon élvezhesse, s ne legyen kénytelen kéregetni, vagy alkalma sem meg tudni, ki tett vele jót? Mindenki ihatik azon edényből, minden

¹⁾ A latin spurco-ból, ocsmányitok, tisztátalanná teszek; spurcus ocsmány, tisztátalan. Románul a spurc igéből.

²⁾ Hunfalvi J. Egy. földr. Budapest, 1886. I. 736.

vallásu, nemzetiségű, vagyoni állásu útazó; a román ember pedig azon edényt még többre becsüli, mint többi edényeit; úgy gondolja, hogy azon áldás van, mert a benne volt vízzel pománát¹⁾ csinált. Avagy nem vendégszeretetéről neves a román nép? A ki a román nép között megfordult, tapasztalhatta, ha rászorult, hogy megosztotta vendégével falatját és a szomszédba sohasem küldte. Az útazók e vonást a román nép jellemében szívesen ismerték el.

Melyik a román nép vallása? Ilyen kettő van. Nem való, hogy azt, a ki más valláson van, már vallásánál fogva „spurcat“-nak tartsa a román. E jelzővel a protestánsokat szokta czimezni, azért, mert nem böjtölnek; böjtös napokon tisztátalanná teszik magukat zsiros ételekkel. „Spurcat“-nak mondják és tartják azon románt is, a ki zsiros ételt vesz be böjt napokon; „Spurcát“ — tisztátalan — e szerint mindaz, a ki nem böjtöl; e jelzöt nem azzal szemben használják, a ki más hitfelekezethez tartozik, hanem azzal szemben, a ki nem tartja meg a böjt napokat.

A Hunfalvi jellemzésében sok a hiba. „Járás közben kissé előre hajolnak, azért medvéknek gúnyolják a magyarok.“ A mócz nagyon is egyenesen jár, tartása egészen katonás. A magyar „medve-bocs“, „oláh-medve“ elnevezés onnan támadt, hogy úgy a mócz, mint általában a mokán²⁾, a medvék hazájában él, mintha csak a medvéktől származnék. Bozontos szemöldököt is csak Hunfalvi láthatott; a mócz szemöldöke ép oly rendes, mint bárki másé. Bajuszát nevel, szakállát leborotválja; haját apróra lenyírja, csak homloka szélén engedi hosszabbra, hogy lenyúlik a homlokra; úgy néz ki, mint az úri nő divatos frou-frou-ja, azzal a különbséggel, hogy nincs kisütve. Innen van a mócz — cirrus — elnevezés is. A nők frou-frou-ja valóságos mócz viselet. Arcza, haja, szeme, színe semmi különöst nem mutat, vegyesen barna, vagy szőke a nélkül, hogy akár az egyik, akár a másik irányban többséget lehetne megállapítani. Termete magas, kifejtett, arcza hosszukás, tekintete nyílt, barátságos, de mégis komoly, olyan

¹⁾ Miklosich és Cihac szerint a szláv poměn szóból = emlékezés; a da de pománě, alamizsnát adni. Laurian szerint e szó román eredetű, a szlávok vették át tőlük, ebből po = poi = post és mani = manes; lett pomenire = emlékezés.

²⁾ Románul: mocan; Cihac szerint a magyar: mokány-ból; jól románul: muntén = havasi, havasi lakó.

alakok, minőket a Tráján szobrán lehet látni. Bátor és kitartó; türelmes, de haragjában iszonyú; a sértést eltűri, de el nem felejtí soha. Idegennel szemben egyelőre bizalmatlan, de ha bizalmával megtiszteli, hű és áldozatkész. Erkölcei szelidek, mint minden szorgalmas és munkás népé. E rengetegeekben kevesebb dolgot ad 40,000 mócz a közigazgatásnak, mint a volt Aranyoszéken egyetlen község. Magatartása nem kihívó, nem kötekedő, de erélyesen visszaútasítja az effélét, ha mástól jó; meghunyászkodni nem tud. Családi és társadalmi életében erkölcsös.

Hunfalvi szerint a móczok felette vakbuzgók, babonások, papjaik iránt nagy tisztelettel viseltetnek. Nem vakbuzgók, csak szorosán ragaszkodnak őseik szokásaihoz; a mint imádkozott szép apjuk, úgy imádkoznak ők is; papjukat tisztelik, de neki vakon nem engedelmesskednek; a pap a móczok között nem nagy szerepet játszik, legfennebb a protopop, az esperes bir közöttük nagyobb tekintélyvel. Költészetükben a papot gyakran kigúnyolják. Mindez azt jelenti, hogy a gyengeséget még papjukban sem tudják eltűrni. A papok itt sem 1784-ben, sem 1848-ban szerepet nem játszottak.

A máséhoz nem nyúl. Mily könnyű pedig itt a lopás, az isteni gondviselés őrködik a ház felett, mely nyáron többnyire üres. Az a kis fazár, az ajtóba tett seprű, a mi azt jelenti, hogy senki sincs otthon — épen nem alkalmas eszközök a vagyon megvédésére. Egyetlen egy tárgyra nézve tesz a mócz kivételt. A fát lopja, nem a szomszédját, vagy a községét, hanem a kincstárét. Így az erdőkihágások száma nagy. Úgy tartja, hogy az a fa, a mi azon a földön felnő, melyen lakik, mind az övé; a kincstár jogtalan tulajdonos; azért ő nem a kincstárét, hanem a sajátját veszi. Különbén a létért való küzdelem viszi rá e bűnös cselekedetre. Fája nincs — élnie kell; beszerzi azt a kincstári erdőségből. A ki tudja mi az éhség, az előtt a mócz ezen tulajdonsága némileg indokolva lesz.

Daczára annak, hogy a mócz az erdőkihágásokért sok zaklatásnak van kitéve, erdőgyújtások nincsenek. Az erdőégés e tájon nagyon ritka. A múlt években a biztrai fenyvesek gyúltak meg; a nép hamar elejét vette; nagy lelkiismeretességgel fogott neki a munkának és a bajt gyorsan elfojtotta. Pedig különösen tavasszal,

mily könnyen támad a tüzvész, mindenki tudja, a ki az erdő talaját ilyenkor látta. Egy eldobott gyufa, szivarvég, képes a legnagyobb tüzvészt előidézni. Ilyen erdőégések néha hetekig eltarthatnak. A közel fekvő falvak összes lakosságá kivonul ilyenkor a vész helyére és széles árkokat ás a tűzvonal előtt, az árkokon túl, hacsak szélvész nincs, a tűz nem pusztít tovább. Néha egy jó eső szintén véget vet a tűz rombolásának.

II. A móczok foglalkozása.

A mócz munkás, szorgalmas; mindenhez folyamodik, a mi neki kenyeret ad. Igénye nem nagy, de szükségét látni nem szeret; családja lételét csak kitartó munkával tudja biztosítani. Nem csak a családfő, mindenki dolgozik a háznál; a ki csak mozogni képes, annak teendője van.

Szántóföld alig van, a földművelés ez okon itt nem játsza a főszerepet. A havasok oldalain elterülő szántóföldek silányak, nem nyújthatnak elegendő táplálékot a móczságnak. S az a földművelés minő bajjal jár! Ekéjét — románul: plug; a régi longobard ploum-ból — a szegény mócz hátán viszi fel, feltúrando ropant kinnal azt a kis földet; csak rozso, zabot termel; alantabb fekvő helyeken törökbúzát; az asszonyok itt-ott lent és kendent, kertekben burgonyát. Egyéb kerti veteményről, például paszulyról, babról szó sem lehet. Törökbúzáját nagyon sürün veti el, a szár vékony, rövid, silány, egy csövet hoz; a kóré jó takarmányt ad télire a szarvasmarhának. Nagy gonddal is szokta elrakni háza körül, jó magasra egy-egy terebélyes fa ágai közé, hogy kobor marhák meg ne dézmálják. Így teszi el a mócz a szénáját is. Rozzsát tavasszal veti el s késő őszön, szánkán hozza haza.

Nagy fáradságába kerül a mócznak a szántóföld megőrzése; bekeríti köröskörül törpe kőfallal, vagy fenyő hasábokkal; így tesz rétjeivel is, különben alig vehetné hasznukat, mert a havasban a lábas marha nyáron át szabadon jár s csak oda nem megy be, a hová be nem mehet. A disznó különösen veszedelmes jelensége a havas kertjeinek, azért ellátják nyakát háromszögű faalkotmány-nal, hogy a kerítéseken át ne bujhasson. Elvándorol a ló is messze földekre; a kecske aztán épen pusztít, csak hogy most ez

állattól a mőcz meg van fosztva; a közigazgatás nem türi meg sehol.

Honnan szerzi be tehát a szegény mőcz téli élelmét?

Midőn az aratás ideje az „ország“-ban közeledik, meglepi a havas népe a volt Aranyosszék községeit, a magyarországi szomszédos megyéket; megy aratni, csípelni. Tizenegy kalangyából egy a mőczé. Ezért a gazda búzáját learatja, megcsípeli, szalmáját kazalba rakja; azután megcsípeli a saját jutalékát s néha egy-egy család 25—30 litervéka tiszta búzát visz haza apró mokán lován, vagy ernyős szekeren. Ilyenkor a mőcz család apraja-nagyja lejő, mert a munkaadó gazda a tízed mellett naponként négyszer ételt és italt tartozik adni a munkásnak; 5—6 hétig el van foglalva így a mőcz s midőn felpakol, biztosítva látja magát télire.

Hogyha a mőcz faipart űz, úgy e munkára nem adhatja rá magát, hanem elvándorol messze olcsó piaczkra, bevásárolja török-búzáját, búzáját s minden szükséges zöldségét, u. m. káposztát, paszulyt. A topánfalvi, abrudbányai, offenbányai, verespataki piaczkok felette drágák, azért N.-Enyed, Gyula-Fehérvár és Torda-felé huzódik, ezen piaczkok árai igényeinek leginkább megfelelnek. Aranyosszék különben veteményes kertje a havasnak; összes kerti terményeivel, fáinak gyümölcseivel, Alsó-Jára, Offenbánya, Topánfalva, Verespatak és Abrudbánya-felé siet a székely, mint a hol jobban fizetnek értők.

Minden földművelési szerszámát és eszközét a mőcz készíti maga. Pénzt csak adóba és élelmi szerért szokott adni. Ekéje itt ott egészen fa; boronája¹⁾ egy csomó nyírág legyező alakban összekötve, arra végig ráterül a leány vagy asszony, az apró ökör húzza, a nyírág pedig, úgy szólva megsepri a helyet, aztán van termés olyan, a milyen.

Legkedvesebb foglalkozás a havasban a pásztorkodás. Ez a mőcz legtermészetesebb mestersége; minden egyébre a szükség vitte, kényszerítette és tanította. De hát kedves dolog is az! Nap-pal sütkérezni a nap melegében, fürödni a legtisztább patakokban; szívni a legozondúsabb levegőt, gyönyörködni ezer virágban, a feny-

¹⁾ Románul: grapă, az albán krábë-ből; a román akadémia szótára szerint latin eredetű szó; spanyolul: grapa. Cihac és Mikl. szláv eredetűnek tartják.

vesek zúgásában; mászni szikláról sziklára, közel lenni az éghez, szabadnak lenni! Éjjel meglesni a fű növcset, gyönyörködni az ég milliárd csillagaiban, kutatni azok titkos útait, gondolkodni, mélyen álmodni — ez való a mócz természetéhez! Csak hogy ez élvezethez nem igen jut; az erős munkás kéz nem nélkülözhető.

Leginkább gyermekek és felnőtt leányok pásztorkodnak; ezek inkább nélkülözhetőek. A leány-gyermekek azonban itt sem ülnek tétlenül; meredek szikla-fokon, fenyő árnyában ott ülnek, szorgalmasan varrva; le se pillantanak az útzóra, annyira nem kíváncsiak. Bezzeg nincs úgy ez a Mezőségen! Ha egy kocsí végig robbog a falun keresztül, az egész falu népsége ott van a kerítésen.

Mikor aztán a nap eltűnik a havasok csúcsai között s beáll az est, a pásztor-leány előveszi tulnikját¹⁾, a havasi kürtöt és belefű. Az a kétméter hosszú, különös alkotmány, a mócz leány kezében varázs eszközzé válik; csak a mócz leány tudja a tulnikot kezelni.

Hallotta-e már valaki ezt a havasi kürtöt szólni? Nincs divatban sehol csak a móczok között. Nem is dal az, nem is hora... Ez a havas fülemiléje. Elhallgatnád egész éjen át s nem tudnád megúnni soha se! Egy panaszos szívnek ezer sohajtása; egy tépelődő agynak ezer gondolatja; egy beszélő hangáradat, melytől visszhangzik mértföldekre minden bércz; varázserővel köti le a hallgató figyelmét; — készíti az embert, hogy fusson a hang felé; bűverővel vonzza magához közelebb és közelebb; minden hangárnyalatot megértesz, minden gondolatot kitalálsz; minden keservet fölismersz, — azért hallgatnád elsoká, soká!

Honnan meríti a mócz leány a gondolatoknak olyan mélységét? Honnan, kitől tanulta az érzést aként beleönteni a havasi kürtbe, hogy azt minden ember megértse? Ez a móczleány titka; ő se tudná megmondani. Ő is csak érezni, de megmondani nem volna képes. A móczleány a havasi kürtbe önti bánatát és örömet... neki nincs zongorája, — más hangszere, csak ez. Nem fű ő abba már komponált dalokat; nem való ez eszköz ilyen másolatokra!

¹⁾ Tulnic (máskint bucin) = porte-voix = szócső, messzeszóló kürt = tuba stentoria. Szláv eredetű szó. 1848-ban, de már 1784-ben is tulnik szerepelt trombita helyett, a havas népet ezzel szólították fegyverre, vagy gyűlékezésre.

A havasi kürt nagy szerepet játszik különben is a mőczok között. Annak hangjával figyelmeztetik egymást a pásztorok; ezzel jelzik az erdővédek közeledését, hogyha az állatok tilalmas helyen járnak; ezzel kérnek hazulról ételt, ezzel vallanak az ifjak egymásnak szerelmet; ezzel töltik éjszakánként, sőt nappal is idejüket.

A juh, kecske, ló, apró mokán tehén, ökör, szerte kóborolnak a havasok oldalain, gazdag legelőt, friss forrásokat, árnyékot keresve. Most már több tekintettel vannak a fenyves erdők iránt, mert hajh! szigorú büntetés vár a gazdára, hogyha rajtakapják!

Ha takarmány nincs s kemény télre számít a mőcz, — elvándorol nyájával őszkor a Mezőségre, bevásárol ott helyt takarmányt s ott telet egész családjával. Ez gyakran megtörténik, mert takarmányától s legelőjétől megfosztják nyáron át a Bihar-felőli részekből beözönlő nagyszámu juh nyájak, melyeket kibérelt területeken a csobánok¹⁾ sokasága ott őriz. Ezek a csobánok gyakran követnek el büntényeket, mi által a mőczok becsületében nem csekély mértékben gázolnak. Úgy vándorolnak a csobánok juhnyájakkal Erdély délibb részeiből Dobruzsába, melynek éghajlata e célra igen alkalmas, mivel a tél alig tart 5—6 hetet²⁾, az állatot a kemény tél meg nem soványítja; sok takarmányt az állat nem fogyaszt, az egész telet, úgy szólva, legelőn töltheti.

A tejből leginkább vaját és turót készítenek s messze piacokra viszik értékesítés végett. Különös szokás a csobánok között az, hogy a míg a tejelés tart, inget nem változtatnak; azért az oly zsiros, oly fekete, hogy azt sem lehet tudni minő anyagból áll. Úgy tartják, hogy a juhok jobban tejelnek. A juhász-kutyák nagy sokaságát az úgynevezett zárá-ból³⁾ (savó) hízlalják, mely rendszeren az ő részükbe jut. E kutyák annyira okosak, hogy ké-

¹⁾ Románul: cioban; a török tchobânból; francziául: berger = juhász. A mőcz sok nevet ad juhának: albă, sură, brumată, brează (fekete alapon fehér foltokkal, ha bir); bălțată (gallérral a nyakon); cacioră (ha két színű); pinteanogă (folttal a lábszáron); cucuiată, ciulă (rövid füllel); ochescică (ha szemei körül foltos) stb., aztán úgy szólítja: „Hăi! cucuiată! v. albă!

²⁾ Burada Todor: O călătoria în Dobrogea. Jași 1880. lap: 8.

³⁾ A juh tejet megaltatják, így nyerik a sajtot — caș —; a megmaradt savót — zără — kifőzik, így nyerik az ordát — urdă —; a megmaradt lő a kutyáké. Néhol ezt erjedni engedik, megsavanyodik (ekkor zăr) és ekkor a bőjtős ételek megsavanyítására használják eczet helyett.

pesek a nyájakat arra terelni, a merre a juhász óhajtja; a mellett húségesek, éberek, a nyájtól soha el nem távoznak. Nem egyszer kelnek síkra a farkasokkal is. Strunga-nak¹⁾ hívják a juh aklot, (a latin stringo-ból) juhak számára bekerített helyet, itt fejik s ide terelik éjszakára a juhokat.

A csobánok különben igen szivélyes emberek; daczára, hogy templomba nem járhatnak, vallásosak és szivesen megvendégelnek bárkit is, a ki csak kunyhójukba vetődik. Hát hogyha még dohányt kapnak cserébe? akkor van ám nagy becsület.

Sokan a móczok közül a bányászattal is foglalkoznak; Bucsum, Kerpenyes, Bistra, Szohodal, stb. községekből nem egy ember keresi mindennapiját az Abrudbánya vidéki bányákban. A mócz jó bányamunkás, bátor és kitartó.

A mócz szeret még vadászni és halászni is. Efféle dolgokat azonban csak vásár- és ünnepnapokon enged meg magának. Mindkét foglalkozásra ráutalta őt a természet. Láttá erdőségeiben az őzöt, a vaddisznót, a fajdkakast, birni óhajtotta s húsából enni vágyott; patakjaiban a pisztráng hemzsegett. Kitanúlta mindezeknek természetét és furfangját s ismereteit vadászat közben értékesítette. A mócz a régi világban hajtó szerepet játszott az uraságok vadászatain, fegyverrel csak a legkitűnőbb lövőket látták el. Pedig a mócz, ha nem lesz kitűnő puskás, a vadászatot abban hagyja. Nem szeret közepes ember lenni. Vadászatra utalta őt a sok kártékony állat is, minő a medve és a farkas; medve most már ugyan nincs; legfennebb egy-egy itt-ott, de a farkas bővében van még, hiában pusztítja, mert nem apad.

Legkedvesebb hala a pisztráng²⁾; nem sokat teketoriázik vele a mócz; nem csalja ál-bogarakkal, minden évszakban puzta kézzel fogja. Végig megy a patakon, megismeri a követ, mely alatt a pisztráng nyugszik; benyúl utána s kiveszi. Hala is kevés van a havasnak — a tutajozás elriasztotta, részben előlte a halállományt. A háló — haláu —, szigony, horog — cârlig v. undiță — szintén halfogó eszköz itt; az Aranyosmentén még használják a vetőhálót is — prască — gyakran csónakról. Néhol a

¹⁾ Cihac szerint ez is szláv eredetű szó, de nincs igaza.

²⁾ Ebből: pestriț, pettyeggett, románul: păstrav; a szláv pistru, pastrva-ból.

vizet az egész patak, vagy folyón át itt-ott egymás mellé rakott kavicsokkal megduzzasztják, úgy hogy a hal felfelé úszni nem képes, az ilyen kőgátak alá sok pisztrang huzza meg magát, mikor aztán egyenként kezével kiszedegeti őket. Hálóval a halászat akkor foly, midőn a folyók és a patakok megduzzadnak, zavarosak; szigonynyal és horoggal, mikor a víz tiszta.

A román ember, mint emlitém, heverő napjait használja fel a halászatra — pescuit — vagy estvéit, néha böjt előtti napokon is rászán egy-egy órát, hogy böjtös eledele legyen.

Mindezek azonban nem biztosítják a mócz lételét; a fa és a fa, a fenyő¹⁾ az ő éltetője; ha neki nincs, van a kincstárnak. Különben ma már meglehetősen rend van e tekintetben is; olcsó fáját megvásárolja a kincstárnak, megdolgozza s hús hasznot belőle. Mindenféle faedényt készít a mócz; különösen Skarisora jelskedik ez iparágban. Különféle csebrek, kádak, kártyák, nagy mennyiségben készíttetnek, bejárják ezekkel az egész országot; jó piacokat keresnek fel s értékesíteni igyekeznek a legjobban. Albák, Csertés és Szekátura népe zsendelyt készít, azzal járja be az országot; más községek épületfákat, deszkát hordanak szét, tengelyen leginkább, mert a tutajozás itt egészen a kincstár kezében van. A férfiak nagy része tutajos; erdőmunkások a kincstárnál, illetőleg a kincstár vállalkozóinál; ők látják el Torda kincstári faraktárát tűzifával s a vállalkozók deszka-gyárát tönkökkel. Négyöt ezer öl bükkfát dobnak be évenként az Aranyosmellék patakjaiba és roppant mennyiségű tönköket, a Bisztra vizébe, melyek az Aranyosba szakadván be, ennek vize megdagad a nagy területtől és sok helyt a partokon tetemes károkat okoz. A kincstár e károkat bizottságok által megállapítja és kiegyenliti. Csekélyebb vízállás mellett a lupsai és a lunkai vízduzzasztókkal segítenek az úsztatáson.

A százados fenyőt könnyű szerrel levágják embermagasságnyi törzsből; a munkás nem szívesen hajol; fejszéje úgy is nehéz. Mikor lehull a derék fa, akkora zajt csinál, hogy reng beléje a havas; zuhanása közben összetör mindent, a mi eleibe akad, a rekeség és a ropogás, mintha csak erdőpusztulása volna. Aztán megtisztítják az ágaktól, kellő hosszúságokba felvágják; az egyes

¹⁾ Románul: brad, abies, pinus, albán elemnek tartják a román nyelvben.

kimért darabokat pedig roppant kínnal és fáradsággal lefelé húzzák, taszítják a patak medrébe. Itt tutajba¹⁾ kötik, alkalmas vizet várnak s ekkor elindulnak. Mikor a vizek megdagadnak, nagy öröm van az egész havasban. Futárok járják be a helyeket, hogy a tutajosok ide, vagy oda gyűljenek, mert indulás lesz. A mócz felpakol, betarisnyál és megtelik az ő lelke örömmel, hogy indulhat le a czárába, a hol jól élnek az emberek. Örvend, hogy dolgozhatnak. Hanem hát erősnek és ügyesnek kell lenni a tutajosnak. Ismernie kell minden gűbbenőt, a víznek természetét, hogy mindig a víz árjában — în matca apei — legyen, különben a tutaj könnyen homokot ér, aztán vége a további haladásnak.

Mikor elindulnak a tutajok, egyenként indulnak el, mindeniken 2—3 ember van; egyik a vezető rúdat, a másik hátulról kormányozza a tutaj irányát. Ha nagyobb vízbe érnek, két-három tutajt kötnek már össze; az összekötés a víz mélysége szerint szaporodik, úgy hogy némely helyt, például Várfalván már 2—250 részből áll egy-egy nagy tutaj. Ekkor már kényelmesebb dolguk van a tutajosoknak. A hosszú alkotmányon még kis deszka-bódét is emelnek, eső és nap ellen így védik meg holmijukat; tüzet is raknak rajta s annál ételnemüiket megkésztetik. A nagy tutajnál 2—4 ember van csupán állandóan foglalkozásban. Megesik igen gyakran az is, hogy a víz tutajozás közben megapad, ez már nagy baj, mert ilyenkor a tutajt kikötik, maguk a munkások pedig — ha csak hamar bővizet nem várnak — haza szélednek. Néha, nagyobb vízállásnál, egyes magasabb gátaknál, a tutaj össze is törrik, ha nincs jól összekötve; ilyenkor emberélet is esik áldozatul, az épület fát pedig elsodorja az ár. A gátaknál különös vigyázat szükséges; a lebukó tutaj a víz alá merül s így, ha nem tartja a vezető magát erősen, könnyen a víz alá kerülhet.

Mikor a tönköket s a tűzi fát bevetik a vízbe, e tömeget az Aranyos nem képes Tordáig lehozni — felerésze itt-ott a partokon marad. Száz, kétszáz ember aztán ilyenkor 3—4 hétig állandóan a vízben dolgozik; a parton maradt, vagy itt-ott megrekedt fákat vas-szigonyokkal betaszítják ismét a folyó árjába. Kezdik a munkát a folyó azon partján, a hol az első bevetés történt s

¹⁾ Románul: plută, a szláv plavatiból; — lemnele plutesc = a fák úsznak; plută = úszó facsomó, tutaj, francziául: flot.

lejjőnek rajta Tordáig. Az ilyen munka igen lassan foly és felette fáradságos. Inkább szereti a mócz ilyenkor a hideg, mint a meleg vizet, mert úgy tartja, hogy a meleg víz inkább előidézi a köszvényt s a többi bajt testében, mint a hideg.

Nem megvetendő hasznot huz a mócz az abroncs — cerc — készítésből is. Leginkább Ponorel és Vidra népe foglalkozik e mesterséggel. Az egész könnyü dolog és tőke befektetést nem igényel. Mogyoró fából a mócz megkésztit egy csomó abrancsot, azokat felrakja apró lovára s elindul; ő gyalogol lova mellett. Ennyi az ő egész befektetése. Faluról-falura, városról-városra jár; elindul a havashól májusban s visszatér oda julius vége felé; akkor is csak épen lerakja pénzöt, ellátja, megnézi családját s ismét elindul. Aztán télen át nem kóborol. És furcsa, 50—60 drb abranca soha sem fogy el; minden nap feldolgozza felét s a szám még is állandóan megmarad. Gondoskodik magáról, mint a székely. Utja elvezet erdők szélén, ilyen helyeken estvénként el látja magát kellő abranescsal, lovát a szükségesekkel s reggel pitymalatkor tovább áll. A borvizes székely se szokott szénát venni soha.

Ki ne ismerné a szenes oláhot? Csakhogy a mócz nem jó le Kolozsvárig e cikkével, Kolozsvár városát a gyalui havasok már puhább népe szokta ellátni szénnel. A szénégetés szintén fontos kereset ág, a havasi népnél. Közeli városokon házról-házia jár szenével a mócz s kiáltja: Hai la cãrbuni! Jer a szénhez!

Mint ácsok, a móczok utólérhetlenek. Ők építik fel házaikat, pajtaikat, csúreiket, iskoláikat, templomaikat. E téren sokat tanultak a badeniektől. Mintegy 200 badenivel szerződött volt kormányunk a 70-es években, némely kincstári faépület építésére. Ekkor készültek a tordai faraktári épületek, az erdész lakok Bisztrán és Albákon. Gyönyörű épületek ezek; tiszta, pontos, csinos munka. A móczok meglesték a badeniek titkát s most hasonló épületeket képesek építeni.

Akárhány mócz, mint ablakos, üvegedény árus, a drótos tótok módjára, bejárja az országot s pénzt keres.

A móczra nézve nem akadály a távolság, elmegy ő bármily messze földekre, még Romániát is felkeresi néha-néha.

Mindezek eléggé tanusítják a móczok életrevalóságát és munkásságát.

A nők sem állanak hátrább szorgalom és ügyesség dolgában. Gyapjúból, kenderből, lenből a háztáj minden ruha- és fehérnemű szükségletét előállítják. Soha sem lehet látni heverő havasi nőt; még ha megy gyalog avagy lóháton, akkor is fon; egyetlen perczét sem fecsérli el. Nem is tudná másként előteremteni a szükséges elegendő vásznót és gyapjú-posztót. A férfiak nehéz munkával foglalkoznak, sokat szaggatnak; a nő is sokat elvisel, mert télen-nyáron harisnyában, jól felöltözve kénytelen az időjárás szélysége miatt, járni. Nagy szégyen a mőcznéra, ha vásárolni kénytelen fehér- vagy ruhaneműt; pénzt csak épen keszkenőért ad, minden egyéb az ő keze munkája. Még a színezést is ő eszközli; kiválóan ügyes a színek előállításában; e célra leginkább növényeket használ, igen kevés ásványt.¹⁾ A románnő, mint általában a románok, szereti a fehér, veres, sárga, kék és zöld színeket ruházatban. E színekkel varja ki ingét, ha fiatal, és feketével, hogyha öregrendű. Szőni, úgy sző, mint a takács. Egyszerű az ő szövőszéke, nem olyan tökéletes, mint a minőket a kormány által felállított szövődékben lehet látni, de hát azért, habár lassabban, sokat és szépen dolgozik.

Nagyon ajánlatos volna, hogy a mőczok között, például Topánfalván, egy hat hónapos szövődei tanfolyam nyitassék s közöttük meghonosítanak az újabb szerkezetű szövőszékeket. A derék mőcznők bizonyára felhasználnák a kedvező alkalmat. Ők, a kik az időt pénznek tartják, mint az angolok, a legnagyobb hálával fogadnák a kormány intézkedését.

Mihelyt akkora a mőcz gyerek, hogy már nem fél a bogártól, s annyi ereje van, hogy letapadhatja azt, már foglalkozik, már pásztorkodik. Tart e mestersége tizenhét éves koráig, a mikor aztán nehezebb munkába vág és a szülőnek segédkezik. A leány szintén hasonló mesterségen van, csak hogy ő ezt úgyszólván addig folytatja, a míg férjhez megy; e mellett elvégzi a házi teendőket is.

Szolgálni sem a mőcz fiu, sem a mőcz leány nem megy; nem szeretik ők a szűk látkört. A katonaságtól a mőcz fiu azért irtozik; sok is e miatt az öncsonkítási eset.

¹⁾ A ki általában a román nő színezési tudományával alaposan akar megismerkedni, vegye elő Marián Flavián Chromatica poporului român Bukarest, 1882.) című felette érdekes és tanulságos művét.

Jelen voltam 1882-ben, Topánfalván, egy sorozáson. Szkari-sora és Nyágra előálló legényei közül tizből 3—4-nek volt levágva jobb kezén a mutató-ujj; igen soknak lábujjai, egyik másik lábbon, egymásra növe, oly különös módon, hogy ezáltal hosszabb gyaloglásra az illető képtelenné lett. Az öncsonkítás csecsemő-korban történik, 20—25 év előtt ama két községben, úgyszólva, általános volt. Most már mind ritkábbak az efféle esetek; most például a mócz nem igen gondol arra, hogy testében kárt tegyen, miután tudja, hogy úgy is beveszik; a katonáskodás nem tart oly sokáig, mint a régiebb időben.

III. A móczok szokása, erkölcse.

Bisztra egészen, Kerpenyes félig a görög katolikus egyházhoz tartozik; Alsó-Vidrán és Csértésen is van még néhány katolikus család, a többi község lakossága a görög keleti hitfelekezethez tartozik.

A mócz istenfélő, vallásos. Ismerkedjünk meg vele bánatában.

A tiszta víz és a levegő daczára sokféle ragályos betegség üti fel tanyáját a havasban. Roncsoló toroklob, himlő s a kolera is nem egyszer pusztít ezen igen egészséges helyeken. Különösen a tüdőlob szokta megtámadni a móczot; a fáradság, kimerültség, ruhátlanság, s az ez uton támadó hülés, továbbá a csömör okoz sok bajt. Orvost nem igen vehetnek igénybe; segítnék magukon a hogy lehet, kenés, dörgölés, ráolvasás, stb. által; a szesz, vagy eezet igen jó szolgálatot tesz akár hányszor. Az úgynevezett hektika itt nagyon ritkán fordul elő.

A móczné gondosan ápolja betegét s a mennyire a körülmények engedik minden jóval ellátja; az orvosi segély hiánya miatt nagy az elhalálozás.

Megigézés (deochiu), megrontás nagy szerepet játszik a móczok között. Ezekkel szemben szenes vizet s száz meg százféle ráolvasást, kuruzslást, hocus-pocust használ.

Látott-e már valaki havasi temetést? Ha temetést nem is látott, de arról még is hallott, hogy a román pap egy-egy temetésért ökröt, tehenet, vagy nagymennyiségű pénzt, például 40—50—100 frtot követel.

Engem ez az eljárás felbosszantott s feltettem magamban, hogy utánna járok, ha vajjon igazak e vádak? Igazak voltak; hanem arról is meggyőződtem, hogy a román pap teljes joggal cselekedhetik így.

— Azt jól tudod uram — mondá nekem az egyik román lelkész — hogy nekünk a papságért semmiféle fizetésünk nem jár a hitközségtől; a hitközségnek összes vagyona néhány holdnyi földből áll, a mi itt tulajdonképen csak legelőnek használható. Azt is tudod, hogy a havasban a lelkész ott van a családban, mindegyre keresztel, vigasztal és esket. Mindezekért nem szokás fizetni. Így a mócznak egész életen keresztül a pap ingyen végzi funkcióit. Neki is élni kell pedig; az a néhány mise, az a pomána, a mi tulajdonképen preskura¹⁾ adásban nyilvánul, nem elégséges arra, hogy a pap megéljen, abból családot tartson fenn, gyermeket neveljen. A családdal a pap a sir előtt számol el. Ha a családfő, az asszony, vagy a család jelentékenyebb tagja halálozik el, beáll a számadás órája. Ilyenkor a pap egy életen át ingyen teljesített szolgálatokért követel, vagyoni állás szerint, a szegényeket úgy is ingyen temetjük. Ilyen itt a szokás, a nép hozzá szokott; a családfő hitelbe dolgoztat — úgyszólván — s csak halálakor fizet.

— Igaza van, lelki atyám! — felelém -- mert hát a papot sem a gólya költötte ám.

Ezért a móczok között leginkább oly lelkészeket választanak és alkalmaznak, a kik valamely községben vagyonnal bírnak; a községek elküldenek egy-egy ifjút a papi-pályára, hogy aztán lelkészök legyen. Ha a papnak fia van, rendesen az a választott.

A lelkészeket illetőleg értelmes, művelt emberek s többnyire rendezett vagyoni viszonyok között élnek. Mint általában a görög keletieknél dívik, hosszú gondozott haját viselnek. A mócz a nagyvilágban jártas ember lévén, habár nagy tisztelettel viseltetik papja iránt, neki még sem engedelmeskedik feltétlenül, mint akár a Mezőségen is tapasztalható. A mócznak már nézetei vannak és gondolkodik, még pedig helyesen a világ folyásáról, azért ő vele mindent elhíttetni nem lehet. Történetéből tapasztaljuk, hogy midőn válságos állapotok közé jutott, a móczot nem papja vezette; ő

¹⁾ A szláv proskura-ból, pain bénit, szentelt kenyér. Topánfalván a vasár- és ünnepnapokon beadni szokott prescurák száma felmegy 20,000-re is, per 2 krral is 400 frt, a prescurákból kap a kántor is.

saját kebeléből alkalmazott egyéneket arra, vagy ezek ő maguk váltak ki, de papot e nép nem igen szeretett a maga sorai előtt.

Hanem hát térjünk át a temetésre.

A havasban nincs temetkezési intézet, sem szomorújelentés. A szomorú-jelentő futva járja be a havasrészeket, tudtul adandó a rokonoknak, jó ismerősöknek, hogy ez, vagy amaz elhalálozott. Az ilyen futár mindenütt elmondja minők voltak az elhunynak végpercei, mit mondott, mit óhajtott utóljára?¹⁾ hogy mire elvégzi kötelességét a havasban, már majdnem minden részletet ismernek, egész mesék keletkeznek, a melyeknek természetesen sok a változatuk.

Négy gyalult, vagy gyalulatlan deszkát szegeznek össze jó erősen, abba fektetik a halottat. A koporsóra a diák, vagy maga a készítő, ha tud írni, rá írja tentával, veres vagy fekete irónnal a halott nevét; festett koporsóval csak a gazdagabbaknál találkozunk.

Az érdekeltek megsiratják keservesen; elmesélnek róla mindent; ki a mit tud életéből előáll vele, hogy ekkor vagy akkor, itt vagy ott, így vagy úgy cselekedett; természetes az is, hogy minden historia, elbeszélés az elhunyt javára, szépítve mondatik el.

Aztán a koporsót, még nyáron is, felteszik a szánra; vagy lóhátra kötik, csúsztatják, hurezoljaik, viszik meredekeken át, egyik havasról a másikra, messze földre; néha két-három mértföldnyi távokra: a templomhoz, mely körül a temető fekszik. Bárhol haljon is meg a mőcz, szentelt földben akar pihenni, a templom körül rendesen elterülő temetőben.

Közvetlen a koporsó után sir az özvegy olyan keserves hangon, olyan hanghordozással, minővel az ember csak a románoknál és ilyen alkalmakkor találkozik. Vészt, pusztulást, enyészetet jelent ezen sirva-jajgató éneklés. Az ily jajgató-sírás meg van a szláv népeknél is, különösen a bolgároknál.

Mikor a templom tornyából meglátják a menetet, elkezdődik a harangozás és tart néha 2—3 órán át, míg csak a menet a temetőbe nem érkezik, melynek kapujában a pap várakozik. Itt

¹⁾ „Cu limbă de mörte“ = haldokló nyelvel. Ez felette fontos rendelkezés a románoknál s azért igen nagy tiszteletben tartják.

két rudon négy férfiú veszi át a koporsót, a sirig kétszer-háromszor, tizenkétszer is leteszik, minél vagyonosabb a halott, annál többször, a mi azt jelenti, hogy felette nehezen válik meg övéitől. A pap mindannyiszor megáldja, imát mond felette.¹⁾

A sir, mely keskeny s alig méternyi mélységű, szokásos módon szenteltetik be, aztán abba leeresztik a koporsót, de úgy, hogy a halott feje napkeletre legyen; minden ember felvesz egy göröngyöt, megdicsérik a jó, kényelmes sirt, a göröngyöt a koporsóra vetik s mondják:

Legyen könnyű felette a por!

Az isten nyugtassa meg!

A fejfa nagyon egyszerű; feketéire festett, kisdud fakeszt az egész. Egy pár községben, például Albákon, divatban van az, hogy az elhunyt nevét, halála évét kőlapocskára rávésik, vagy kis falapítóra ráírják s azokat oda függesztik a templom külső falára; a templom falai alig látszanak aztán e lapoktól, melyeket a kegyelet és az istentől való félelem inkább megőriz.

E szokás különben a román ember azon balhitén alapszik, hogy minden eresztisztátalan hely, csak a templom eresze nem az. A házak ereszeibe vonják meg magokat a gonosz szellemek, mint például miket a román nép *Strigoia*, *Frumosele*, *Maiestrelé*, *Vintose*, stb. neven ismer.²⁾ Egyáltalában nem jó eresz alatt aludni. *Cantemir Demeter* említi, *Descriptio Moldaviae*³⁾ című munkájában, hogy a cölusérek, midőn helyről-helyre táncolni jártak, mindig a templom ereszei alatt háltak, mert e helyek tiszták s minden gonosz szellemtől mentesek.

¹⁾ A román temetési szokásokat hiven és részletesen leírta különben: *Burada T. Datinele populului român la inormământeri. Jassi, 1882.* A mőcz temetési szokása nem sok változatot mutat.

²⁾ Lásd ezekről: *Sainean Lazar, Jelele. Bukarest, 1886.* Ezen név alatt csoportosítja a román az összes szél, levegőbeli rosz szellemeket, melyek az embert megrontják.

³⁾ *Demsusián Aron* fordításába s a román akademia kiadásában megjelent. *Bukarest, 1875.* 141—142. lap. *Călușar, cölusér Cihac* szerint a kötéljáró, vagy tánczos magyar szóból ered. *Laurián* szerint román szó: *salius, saltor*-ból; *callisalii*-ből származtatják sokan. Ezen tánczosok főnökkel (vátav, a római vatesből) bírnak; ez parancsol, ez rendezi a tánczot. A kalusert szépen leírja *Dózsa Dániel Kornis Ilona* című regényében.

Ezen balhit szerint az elhunyt fejfája is olyan helyre teendő, mely állandóan szent és tiszta legyen.

A temető, például a gonosz szellemektől meg nem kíméltetik, sőt az gyakran gonosz lakókkal is bir. Ilyenek különösen azok, a kik kereszteleetlenül halnak el: a csecsemők; ezek eltakarításuk után 7 évre, különösen Szent-György nap táján, éjnek idején kibújnak sirjukból s háromszor kiáltják: Botéz! (azaz: „kereszttség“), ha meg nem hallja őket senki, gonosz szellemek válnak belőlük, ezeknek neve: Moroi. Nagy szerepet játszanak a román nép hitvilágában.¹⁾

A temető egyik—másik sirjánál látunk aztán a héjától megtisztított hosszú, fiatal fenyőfát besúrva. A havasi rajzmesterek minden tudománya összpontosúl azon bicsokkal készített czirádákban, melyek a fán díszlenek. Minél kedvesebb, erőteljesebb, szebb volt a fiatal lány, vagy ifjú, annál derekabb a fenyő is s a czirádák is annál pompásabbak. Ott lóg legtetején a szép piros selyem, vagy olajos keszkenő, virág-csokor, mintha csak zászló volna. Gyönyörű szokás ez a román népnél, a havasi mócnál.

Mikor az ifjú legény behunyta szemeit, legények, leányok együtt elmennek a fenyvesbe s kiválasztanak valamely szép sugár fenyőt, levágják. A mint a fenyőt hozzák lefelé, a csoport a következő éneket éneklí:

— Drágalátos fenyő!

Ugyan mi sors ére,

Hogy a sziklás hegyről

Leszálltál az érbe?

— Nem volt ez a sorsom!

De hozzám jövének,

Valami legények,

Mind hajadon fővel,

Kezökben fejszével.

Leterítni vágytak,

Fejszével levágtak.

Azzal dicsekedtek,

¹⁾ Marian Flavian: *Albina Carpatilor*. 1879. 86. lapon a Moroi-okról érdekes tanulmányt közöl.

Hogy majd elültetnek,
 Falu közepébe,
 Forrás közelébe.
 Virágos kertágyba —
 Válogatott földbe.
 Ime elültettek,
 Szomorú fejfáához,
 Szép legény sirjához.

— Drágalátos fenyő!
 Ne búsulj már azon,
 Ne búsulj te nagyon, —
 Mert van a legénynek,
 Drága édes atyja,
 Szerető jó anyja,
 Sok édes testvére,
 Unoka nővére,
 Összegyülnek majdan,
 Könyük fog áradni:
 Nem fogsz elszáradni.

Mikor aztán a csapat a halottas házhoz megérkezik s a fe-
 nyőt tisztítani kezdik, a következő sorokat éneklük:

— Drágalátos ifjú!
 Nem tetszik, nem tetszik,
 Hogy a felesége
 Ugy felnyúlt az égbe!
 Hogy szirt volt hazája,
 S fejsze a halála!

— Drágalátos ifjú!
 Nem tetszik, nem tetszik —
 Milyen a ruhája,
 Zöldág a ruhája!
 Nem tetszik, nem tetszik,
 Hogy a felesége
 Drága szép köténye
 Tarka a levéltől!

A fenyőfa egyáltalában nagy szerepet játszik a havasi ember életében. Az neki a tejelő tehene, a mindennapi kenyere. Sajnos, hogy nem tudja megkimélni.

Sok mindent beszélnek a fenyőről.

Midőn Szűz Mária a Golgota hegyét megmászta, hogy a felszített Megváltót meglássa, édesen pihent a fenyőfa árnyékában. Mária ezért megáldotta, azért e fa tűlevelei állandóan zöldek.

A fenyőfa ágai mintha megannyi csap volna a törzsben. Honnan van ez? A legenda úgy tartja, hogy a sátán megharagudott volt a fenyőre miért mindig zöld? Feltette magába, hogy kipusztítja, elszáritja. Fogta magát és köröskörül nagy vasszegeket vert a törzsbe. Hanem a fa meg lévén áldva, az isten úgy rendelte, hogy azon szegek fává változzanak át.

A legenda szerint, az ördög annak idejében kecskéket őrzött volt. Egyszer a kecskékel kóboroltak, hogy az ördög nem tudta hol vannak. Kis szegeket vert tehát a fenyőbe, s azokon felmászott, hogy utánna nézhessen állatjainak. Nem tetszett ez az Istennek s úgy rendelte, hogy az ágacsok keresztalakú hajtásokkal birjanak. Felérvén a fenyőfa tetejére, az ördög meglátta itt a keresztalakot, megijedt, ijedtében lebukott s oly fekete lett, mint a szén.¹⁾

Minden templom tornyában ott függ a toka.²⁾ Néhol kettő van, egyik vasból, a másik fából. Az istenházába a harang-szó mellett még tokával is hívják a hiveket. Különös szokást képez Topánfalván a toka-őrzés.

A helység ifjúsága husvétot megelőzőleg egy héttel, tanácskozásra gyűl össze, rendesen a szabadban. Közakarattal, rendesen felkiáltás útján, egy kapitányt választanak, kinek vezetése alatt foly minden ezután következő cselekmény.

Husvét szombatján a legények a templom udvarán vannak, a toronyból lehozzák a tokát s felállítják. Hosszú boronát mélyi-

¹⁾ Lásd: Burada Todor „Datinile“ stb. Jassi 1882. 27 és köv. lapjain. Albina Carpaților 1879—80. évfolyam. 88 lapon Marián Flavian cikkét, vagy Hasdeu B. Cuvinte din betrani. Bukarest, 1880. II. kötet 713. és következő lapjain. Hasdeu: Istoria critică. Bukarest, 1874. II. k. 64—70 lapokon.

²⁾ Románul: tocă, magyarul toka, asser pulsatorius; templom tornyában felakasztott fa- vagy érczlap, melyre szintén fa-, vagy vascákánnyal ütnek. Használják ezt a bányászok is munkára való felhívás alkalmával.

tenek a földbe, arra a tokát úgy akasztják fel, hogy az ütés következtében körben forog, azokkal együtt, a kik reá ütnek. A hét folytán a faluból házról-házra csupán e célra összekoldult fából máglyaszerű tüzet raknak s e mellett, a kapitány parancsa szerint, felváltva egyesek őrzik a tokát. Az eltávozottak csak annyi idővel rendelkeznek, a mennyi elégséges az étkezésre. Szombat délutántól hétfő délig terjed a toka-őrzés.

Ezen idő alatt a házas férfiak folyton a templom körül oládkodnak, hátha valami úton-módon, elalvás, vagy percznyi eltávozásból származó gondatlanság folytán, a tokát ellophatnák, ha ez sikerül, mi akárhányszor megtörténik, felviszik más templom udvarára, vagy valamely közeli hegycsúcsra s ott addig tokálnak vele, míg a legények élén a kapitány oda nem megy. Megjegyzem, hogy a toka csak akkor tekintetik ellopottnak, midőn azt a házas emberek rendesen felállítják s arra az első ütést megteszik. Ekkor a fiatalság köteles a követelt pénzüsszeggel, kalácssal, borral vagy piros tojással a tokát kiváltani. A váltságdíj a legények oda hordják a toka körül, a házas emberek megosztozkodnak rajta. A váltság-díj néha oly nagy, hogy az egész tokát el kell, hogy fedje a pénz.

Ha a legények észreveszik a toka-lopást, felállítását néha véres verekedéssel is megakadályozzák.

Mikor én Topánfalván időztem egyszer, a tokát házas emberek ellopták volt. Véres verekedés fejlődött ki, mely a házasok szétkergetésével és a toka megmentésével végződött.

Panaszra mentek a házas emberek. Panaszukat így kezdték:

„Mi ősi szokásunk saerint elloptuk a tokát,“ stb. A szolgabíró azonban békére intette őket s útasította, hogy ősi szokás szerint csak intézzék el ezuttal is az ügyet békésen egymás között, miután súlyosabb következményekkel az összetűzés nem birt.

A toka-őrzés idejének letelte után a réten, vagy a vásártéren kezdődik a nevezetes táncmulatság, melynek minden kigondolható költségét a fiatalság fedezi. Az ezen költségekre szükséges pénzüsszeget azonban a legények a kapitány vezetése alatt, zeneszó mellett, házról-házra járva, gyűjtik össze. Boldog ünnepet kíván a kapitány a háznépének, mondván: Három nap és három éjjel őriztük a szent sirt étlen és szomjan! Mit a házigazda megértvén,

pénzt csúsztat a kapitány markába; a hol pénz nincs, van kalács, bor vagy tojás. A leányos háznál a kapitány ráadásul piros tojást is kap gyöngéd figyelmeztetésül, hogy aztán a leányt meg kell tánczoltatni.

Néhol megtörténik az is, hogy a házigazdát nem kapják otthon. Ha a gazda mégis megjelenik, a zenét a kapitány elhallgattatja, a zenészeket maga mellé veszi, egy tányéron pohár borral az érkező felé közeledik s megkínálja őt. A vendég megissza a bort, a tányérra pedig szerényen egy forintot helyez.

Nagy szégyen a legényekre nézve az, ha a tokát ellopják. Ez esetben az ifjuság a rendezői tisztet elveszti, az feltétlenül a bobojokat (a házasembereket) illetvén; az ifjuság elveszti azt a jogát is, hogy a táncmulatság költségeit a faluban összegyűjttesse, így ha mulatni akar, a saját pénzén teheti csak.

Ünnep harmadnapján, a táncz bevégeztével, az ifjuság zenezővel tiszteleg több tekintélyes gazdánál, majd a főtéren a zenekar három-négy darabot eljátszik, a kapitány felköszönti a falu egész lakosságát s ezzel véget ér a tokaórzés s az azzal egybekötött időtöltés.

A topánfalvi ifjak ezzel a Krisztus koporsóját őrző katonák kötelességét teljesítik. E szokás nagyon régi.

Érdekes a mócznak étkezési módja is. Bőjtölni sokat bőjtől; különösen a husvét előtti nagy bőjtöt tartja meg szigorúan. Mint említettük volt, a mócznak, mint általában a román embernek, háromféle edénye van, u. m. spurcat — tisztátalan-, zsiros- és bőjtös-edénye. A spurcat-ból nem eszik; a bőjtös-edényt néha, ha megszorúl, zsiros edénynyé lépteti elő, azonban abban bőjtös-nemüt többé nem főz; a zsiros — édes — edényt pedig csak e czélra használja.

Mikor nem bőjtől megeszik a mócz mindenfélét, a mit más helyen is megszoktak enni. A húst rendkívül szereti, azért mert nem mindennap juthat hozzá. A kolbásznak, oldalasnak s másféle peccsenyeknek nagy embere. Különben turót vagy szalonát élvez.

A bőjt¹⁾ háromféle; van olyan bőjt, a melyben megehetni a tejneműeket, tojást, stb. a mócz ilyenkor csak épen a zsiros

¹⁾ Románul post, (bőjt, jeűne) a szlávon, vagy az orosz postü-ból.

dolgoztól tartózkodik; szigorúbb a bőjt, ha még a tejneműekhez sem nyul; még szigorúbb, ha csak kenyeren és vízen él; itt felemlíthetjük még a legbuzgóbbak bőjtölését, a mi nagy Pénteken szokott előfordulni, hogy egész napon át éppen semmit sem esznek. A buzgó mócz Nagyhéten kenyeren és vízen él; nagy része a másodrendű bőjtöt tartja, a tejneműektől is tartózkodván.

Ilyen bőjt esetén a mócz a következő ételekkel él: Sózott nyers káposztával — curechiu morat — és annak levével — móre — azt len vagy inkább disznótök-mag olajjal látja el; különféle sózott és olajos heringgel; másféle hallal, olajba megsütve, vagy vízben megfőzve; muşdeiu-jal,¹⁾ a mi nem más, mint összetört fohagyma vízben feleresztve, ezt mártogatja kenyérral v. puliczkával; tisăliţă, azaz, szilvaíz hasonló módon elkészítve, ebbe bele szokás aprítani a kenyeret; prune cu mălaiu (szilva máléval); mazere, fasóle, bob cu ceapă (borsó, paszuly, bab hagymával); málé-kenyér apróra aprítva s olajba keverve; vaczkor, borsó, paszuly, stb. megfőzve; mindenféle gyümölcs, aszalva, ha van; puliczka²⁾ tisztán, olajjal, káposztalével, muşdeiu-jal, stb. szóval a mócz a puliczkát kenyér helyett is használja; kenyere különben tiszta buzából, rozsból, vagy kukoricza lisztből — mălaiu — készül.

Igen pompás havasi étel a bálmos is, mit különösen a csobánok készítenek megaltatott júhtejből s kukoricza-lisztből.

Itala leginkább víz; a bort szereti; a pálinkát sem veti meg. Nagyobb ünnepek alkalmával a család czukorban pálinkát éget s ezt aztán a gyermekek is élvezik. Ha pedig valaki megfázik oly erősen, hogy bajtól félhet, vagy hideglelésben szenved, bort melegítnek s jól megborsolva adják be neki; az ilyen orvosságot különben nagyon szeretik.

A sok cseresznyéből pompás pálinkát szoktak készíteni. Korcsmában ünnepnapokon szeret éldelegni. Ilyenkor a mócz roppant

¹⁾ Ennek egész irodalmát lásd Laurian Glossariu. Bukarest, 1871. 387. 388. lapon. Szláv eredetű.

²⁾ Mămăliga, kukoricza lisztből készült étel, magyarul: mamaliga. A szerb mamaljuga-ból Cihac szerint. A román akadémia szótára szerint, román eredetű szó; olaszul: melliga. A magyar puliczkának is hívja, az olasz palentának. — Mălaiu = málé; kukoricza lisztből készített kenyér. Szláv eredetű szó Cihac s Mikl. szerint, a román akadémia szótára szerint e latin szóból milium.

beszédes és közlékeny; ha kissé be van kapva, nincs többé titok az ő szívében, minden az ajakán van. Dalol, tánczol, öleli társait s csókolja, valóban lelkéből mulat. A mit a havasban elkövetnek, a korcsmában megtudják; az ital kihajt minden titkot.

Ha a gazdasszonynak ideje van, a puliczkat igen jóízűn tudja előállítani. Az üstben fő a víz, beleteszi a kukorica-lisztet, aztán ha kissé főtt, a lisztet az üstben ketté hasítja, majd kereszt alakjában, némi fővés után megkavarja jól. Az üst tartalmát aztán tiszta kendőre leborítja; szétterjeszti palacsinta módjára; közepén jó bőven ellátja turóval, s néha zsirral, aztán összehajtja, hosszúkás kerek alakban összefodríttja s mikor ez készen van, czérnával felvágja darabokra s következik az étkezés; az forró puliczka a turót felolvasztja s ez az egész tömeget átjárva, igen jóízt kölcsönöz az ételnek.

Míg az étkezés tart, az asszony nem ül le; a nőnek állani szokás; a munkás, gondos nőnek mindig talpon kell lennie. Néhol, például Szkarisorán, az asszony guggalakban állítja gyermekeit maga körül s a háznál csak egy kalán lévén, az anya azon egy kalánnal a tálba nyúl s abból rendre táplálja gyermekeit. Ennek azon gyakorlati haszna is van, hogy sok kalán nem pusztul el a háznál; továbbá, hogy mikor az egyik gyermek a kalánnal falatot kap, a többi is mind nyel utánna. Így hamarabb jól laknak. — Különben a jó módu mócz asztalnál a tálba először a gazda nyúl, azután az anya s úgy tovább a gyermekek.

Mikor tisztességben van valahol a mócz, például lakadalomban, úgy illik, hogy az asztaltól távol üljön; sokat kínáltassa magát; a leány plane, mikor a tálból vesz s falni akar, kissé forduljon el. Az étkezést emberi gyengeségnek tartják. Jó elhithetni a világgal, hogy nem éhes a gyomor, semmint móhon neki üljön valaki az ételnek az első kínálás után.

Ha itallal kínálják meg a móczot, mindig rövid áldást szokott mondani; szó nélkül inni nem illik; csak a paraszt tesz így; ha vizet iszik megfujja a pohár felületét, hogy lehulljon belőle a víz. Ez római régi szokás.

A mócz munka-napokon négyszer eszik, reggel nyolcz óra tájban, 12 órakor ebédel, utánna kissé nyugszik; 5 óra tájban ozsonál és estve vacsorál. Télen csak háromszor eszik. Jókor fekszik és hajnalban talpon van.

Lakodalmi szokásuk elütő a többi románok hasonló szokásaitól.¹⁾

Az eljegyzésnél a pap is szerepel. Ott ül az asztalfőn. Kikérdezi az ifjakat, ha vajjon szeretik-e egymást? Egy nagy tálat hoznak azután tiszta búzával töltve, a pap keresztet csinál a búza felületén. Előveszi az ifjútól a gyűrűt s a kereszt egyik részén helyezi el a búzában aként, hogy az ki ne látszodjék; aztán a leányéval hasonlót tesz; egy Miatyánkot elmond, melynek utánna háromszor megforgatja a tálat. Ekkor a pap felszólítja a legényt, hogy keresse meg gyűrűjét. Természetesen ilyenkor az ifjú a leány, a leány pedig a férfi gyűrűje után kap. — Az eljegyzést *credință*-nak mondják.

Egy hét után a vőlegény atyja, násznagya elmennek a leány házába s viszik a vőlegény anyja által készített koronát. Ez téli-zöldből készül, a levelek között itt-ott egy-egy ezüst pénz és foghagyma czikk van. Gazdagoknál a korona (*cunună*) régi ezüst fémekből alkottatik. A megérkezők a koronát az asztalra teszik, kést és villát kérnek, azokat kereszt alakjában a korona alá helyezik; az atya felveszi aztán onnan a koronát és háromszor forgatja meg a leány feje felett, majd fejére helyezi az Atyának, Fiunak és Szentléleknek nevében! Ugyanekkor ígérenk a leánynak malacgot, vagy borjut, mit a násznagya a menyegző után azonnal tartozik átadni.

A leány bokrétát küld a vőlegény kalapjába, ezüst pénzből, csinált-virágokból, gazdagon felékesítve. Ezen tények után a viszony már felbonthatatlannak tartatik; az eljegyzéstől a koronázási tényig a gyűrűt bármely fél visszaküldheti.

Mit jelent a pénz és a foghagyma, úgy a leány koronájában, mint a férfi bokrétájában? A pénzt azért adják, hogy ezen időben egyik fél se lássson szükségét; a foghagymát azért teszik, nehogy valami ördögi mesterséggel irigyek a dolgot megronthassák. A foghagymaszag távol tartja a gonosz szellemeket.

A lakodalmat rendszeren vasárnapon tartják. Jókor reggel megindulnak a falúban s meghívják mindenkit, a kit csak meglehet. Mikor a templomozásnak vége van, a pap a vőlegényi házhoz megy; ott van már az egész népség; leülnek a hosszú asztalok mellé. A

¹⁾ A románok lakodalmi szokásairól irtak: Canilli C Povața românilui. Bukarest, 1884. Teodorescu D., Marian Fl., Alexandri Vasul s Cantemir D. Descriptio Moldaviae. Bukarest, 1872. 130 s köv. lap.

vornic (ünnepély rendező) megkínál mindenkit egy-egy pohár pálinkával s aztán kiáltja:

Nó! Elő a szakács a czipóval s a szakácsné a káposztával!

Tálalnak, jól esznek, jókedv kerekedik. Ebéd után, a vornic parancsára körülveszik a vőlegényt — mire — s ha a menyasszony — mireasá — a faluban lakik, gyalog, ha más faluban, lóhátra, szekérré kerekednek s megindulnak.

A menet megáll, mert a menyasszony kapuja be van zárva.

A leány vőfélyei belülről a külső vornichoz azon kérdést intézik:

„Kit kerestek itt?“ A vornic feleli:

„Felséges királyunk követei vagyunk! Keresünk egy zergét, hogy társául elvigyük uralkodónknak!“

Belülről: „Hogyha ti a király követei vagytok, mutassatok jelt a királytól!“

Ekkor felmutatják a vőlegény gyűrűjét. A kaput kinyitják, belépnek az udvarra, melynek közepén egy asztal áll, rajta egy tányérba tiszta búza, egy más edényben víz. Kettő megkerüli az asztalt, s az egyik leány vízzel, a másik búzával bepreckeli.

Hanem más baj is van! Az udvaron mélyen a földre ásva van egy mászó-pózna, fenyőből; tetején kalács, egy edénybe pálinka; a pózna fele zsirral van bekenve. Addig nem ülhet le a megérkezett rokonság, a míg közüle valamelyik fel nem mászik a tetőre s ott meg nem issza a pálinkát.

Ez a vár bevételét jelenti.

A vendégsereg leül az asztalhoz. A vornic kiáltja: „Hozzatok elő a sogorság lovait, zabolát szájukba, tövist farkuk alá, hogy jobban ehessenek!“ Jó aztán a pálinka.

Innen a templomba mennek, hol a pap az egyházi szertartást elvégzi. Mikor kijő a nép, vízzel telt kártyákat helyeznek a menet előtt, azokba apró pénzt szoktak dobni. Haza érve leülnek hosszan terített asztalhoz s esznek. A menyasszony fejét hosszú gyolcs kendővel — hobat — bekötik; az anya künn várja egy széken s az ajtón kijöve a menyasszony az anyja lábai alatt kénytelen kimenni. A míg az udvaron végig megy a kezében levő virágbotfélé (toiag) mind a feje felett forgatja.

A vőlegény házához érve, a vőlegény anyja kenyérrel és sóval a pitvarban várja menyét; megcsókolja az érkezőt, beköti fejét vászonnal s kérdi tőle:

„Mit hoztál menyem?“

„Jó kedvet, anyósom!“ feleli a menyasszony.

A lakzi három napig tart. A második napon szűkebb körben mulat a család, 10—15-öt hívnak meg, ezeknek neve: *chefari*.¹⁾

Még több aprólékos vonásról kellene itt megemlékezni, a melyek a móczok lakodalmi szokásait élénkíteni szokták. Természetesen a czigány-zene és táncz egyik lakodalomról sem maradhat el.

Jellemző az, hogy a vőlegény azon időtől fogva, mikor leendő feleségét megkoronázták, a lakodalom napjáig új királynak (*craiu nou*) tartja magát, mindenütt feltett kalappal jár s azt még a templomban, az oltár előtt, sem veszi le.

A mócz leány husz éves korig már férjhez megy; korán elhervad, harmincz-negyven éves korában már kész vén asszony, a levegőtől, a terhes, munkás-, s nyomorúságos élettől.

A mócz leány 13—15 éves koráig szép, aztán eldurvul; szép asszonyt e földön látni csak ritkán lehet. E tekintetben Bucsum kivételt tesz; országraszóló szépségű női és a festői öltözet Jókait is meglepte. Más vidéken kendőzéssel pótolja a nő a természet hiányait, a móczné pedig csak hirtől tudja, hogy vannak nők, a kik még festik is magukat. Sem pénze, sem ideje nincs ily mesterség üzésére.

A mócz istenfélő ájtatos keresztény nép. Templomát felkeresi, ha csak lehetséges minden vásár- és ünnepnap. Temploma — *benerică* — nem különbözik a többi román templomoktól; most kezdenek szép, tágas, nagy templomokat építeni kőből, a régi faalkotmányok helyett, a melyek egyáltalában szűkeknek bizonyultak. Reggel, hajnalban feltarisznyál a mócz-család s lóháton, vagy gyalog a templom felé tart. Isteni szolgálat után a társaság elhelyezkedik a templom körül, megebédel, s gyakran tánczot rendez.

Minden templom keletre néz. Belseje négy részből áll; az oltár egészen el van rekesztve a néptől, e falnak három ajtaja van; a közbelsőn mutatja fel az oltártól elforduló lelkész az oltáriszentséget, onnan olvassa fel az evangéliumot; a többi ajtó bejárásul szolgál. Jó a férfiak helye; azután a nők, mely szintén ember

¹⁾ *Chef* = hilaritas, festivitas; = kedv, multság; a török *keif*-ből. — *Chefari*-k azok, a kik a jó kedvben, multságban részt vesznek.

magasságu deszka-fallal van amattól elválasztva s van aztán a templom pitvara a koldusok, öreg asszonyok számára.

A sztrana-ban¹⁾ ül a kántor, onnan énekel, e hely rendszeren az oltár előtt van. Ugy az oltárfal, mint a templom egész belseje különféle biblikus szentekkel és jelenetekkel van felékesítve, festve. Az ördög képe több alakban ott szerepel a szentek között.²⁾ A székek a fal mentén vannak felállítva, minden jobb gazda saját székében ül. Hogy ha valaki ilyen széket akar birni, az egyház pénztárába bizonyos összeget fizet, s így jogot szerez külön szék tartására. A többi ember áll; az ily tulajdonosokkal bíró székek mások által el nem foglalhatók.

Nagyban szerepel a havasban is a szent-miklósi, románul Nicula, kép. Kis község, Szamosújvártól egy óra járásnyira, híres bucsújárá hely. Az egész falu szentkép festéssel foglalkozik; mindenféle szentet üvegre festenek, s aztán a román világ minden része felé elhordatják embereikkel. Még Románia legszélsőbb pontjaira is eljutnak ezen kópárúsító ügynökök; 40—50 kr egy kép ára; hátán elvisz az áruló 100 drbnál többet is. Mondom az egész falu ebből él. Szamosujvárról különben eljárnak messze földre papi öltönyökkel — cu falóne, — templomi zászlókkal — prapori; — a havasban a papok rendszeren ezektől vásárolnak. Különösen Szent-Miklós és Szent-Mihály, a feszület és a Mária képei keresettek.

Minden házban ott van a niculai kép; gyakran előtte imádkozik a mócz.

A mócznak nincs kalendáriuma, nincs is szüksége reá; csak összezavarná dolgait, ha bele pillantana. Azért tudja ő mikor van bőjt, mikor van ünnep. Csak a törvényes meghívókat, idézéseket nem tudja kezelni; vagy hamarább, vagy később szokott megjelenni, a mi rá nézve felette baj. Ha az idézés bizonyos ünnepre vagy bőjt napra szólna, például Szent-Mihály napjára, akkor a mócz pontos lenne; de mert szeptember 29-ről van szó, már nem tud eligazodni pap, jegyző vagy tanító nélkül.

¹⁾ A szlávon strana-ból = kar; az éneklők számára való ülőhelyet jelent a románban.

²⁾ Becsületes neve: drac, diavol, sätaná. Igen nagy tekintély a móczok között; nem szereti falra festeni, de még nevén sem megszólítani, azért mamnița mellé kneven kerülgeti; azt hiszi a mócz, hogy az ördög így nem tudja meg, hogy róla van a szó.

Husvétől pünköstig így köszön a mócz: „Hristos a înviat!“ „Krisztus feltámadt!“ S a felelet: „Adevărat c-a înviat!“ „Valóban feltámadt!“ Így köszön a mócz minden embernek, magyarnak, németnek, még zsidónak is, de minden czélzás nélkül. Sokan, a kik bosszantani akarják a móczot, az egyszeri zsidóval felelnek vissza: „Nu știu, nu-am vedut!“ „Nem tudom, nem láttam!“ Rendes köszönése különben: Adjon isten jót, szerencsét, egészséget! Jó napot, jó estét, jó reggelt! Az elmenőnek azt mondja: Drum bun! Jó útát!

A templomban imádkozni szokás; visznek pománát is, a mi prescurából (kisdud kalácsféle) áll. Az ily pománát fel szokás tenni a pomelnic-ra, (fenyőfából kis lapító), s mikor a pap kifordul az oltártól átadják neki. Ilyen pomelnicot feles számmal lehet találni bármely templom, hiújában. Az adományozó neve a pomelnic-ra rá van írva, s az is, hogy miért adatott a pomána?

A mócz speciális tánca a țarina:

Tri 'nainte, tri 'napoi,

Asia jocă pe la noi!

(Hármat előre, hármat hátra, úgy tánczolnak nálunk), tartja a népdal. A férfiak különben ismerik és tánczolják a calusert; ezeken kívül a hățăgana-t is.

A gyermekek lapdázna, medvésdit játszanak, vagy a pui (czigli) játékkal töltik az időt. Ezeken kívül különféle botjáték van divatban, a melyek a pásztor-botok különös felállításából és leütéséből, elhajításából állanak.

Birkozni — trentă, luptă — is szokás. Van igazságos és csalfa birkozás. Első esetben semmiféle csalfaságot nem szabad használni, például megakasztást, stb. A birkozás tisztán derékból történik; a csalfa birkozásban mindenféle esel meg van engedve.

A fonó — sězătore — szintén divatban van téli időben; sok mókázás és tréfa elfoly egy-egy estve. A mulatság eltart éjjelig is.

Családi életében a mócz békeszerető; nejét, gyermekeit szereti; elválás nem igen szokott előfordulni a havasban; különösen nem akkor, ha gyermek van.

Háza igen egyszerű, a legszükségesebb butor: egy-két pad, egy asztal, ágy, ennyiből áll az egész butorzat. A hiú ember még tükörre is akad a mócz házában. Ez egy régi tallér nagyságban diszeleg mélyen bevájva a falba, mely minden meszelés alkalmával

fogyva-fogy s idővel veszítve terjedelméből, alig lesz akkora, mint a macska szeme.

Házát úgy építi a mócz, hogy annak aljában helyezi el az istálót, ő ugyszólva emeleten lakik; ha istálóját messzebb teszi, úgy alatt hámbárt, konyhát, vagy egyéb felét szokott berendezni. Az ablak alig egy-két arasznyi, arra is fa- vagy vas-rácsozatot helyez a mócz, nem annyira a tolvajokért, mint inkább szokásból. A ház padlója agyag; kürtő nincs, a szél szabadon járhat a hiúban, tartosabb lesz tőle a zsendely-fedél. Szalma-fedélről szó sincs, itt ezen tárgy drágább a faneműnél.

Apró mokán lovát kitünően ápolja a mócz, ez neki hitves társa; nélküle nem tudna megélni e szikla-tömkelegben. E ló kevéssel beéri, kitartó, fáradságot nem ismer, s a sziklák között a legbiztosabb kalauz; megtapogat minden követ, hogy lépése egészen biztos legyen. Itt a nők ép úgy lovagolnak, mint a férfiak; leányok mint a gyermekek. Egy pár apró ökör, tehén, juh, kecske, malacz, ennyiből áll a mócz egész gazdasága. Liba, récze, tyúk bővében van, pulyka már nincs.

A mócz szekerét maga készíti jó erősnek, arra ernyőt von fehér durva vászomból, eső, szél és nap ellen meg van védelmezve, mehet bármily hosszú útra.

A móczné gyermekét teknyő-félébe helyezi el, a teknyőt felkötö a mestergerendára s úgy ringatja ott fenn.

Télen, nyáron durva fehérposztó harisnyát visel itt még a nő is; ing s katrincza, boeskor ebből áll a nő öltözete. Inge szépen van kivarrva, nyakán sok gyöngyöt visel;¹⁾ haja simára van fésülve s hátul összefonva egy fonásba. Így a férfi is harisnya, derékban arasznyi gyűszű, fehér vászomból kitli, a lábon boeskor, szijjúval a lábikrák szorosán bekötve; télen báránybőr nagy bunda, kalap vagy kucsma ez az ő öltözéke. A legény kalapján páva- vagy kakastoll diszeleg, néha csinált-virágból hord bokkrétát.

Mint más vidékeken itt is egy-egy falu népe három csoportra osztható, vagyoni állás szerint: fruntași, mijlocași, codași (előkelőkből, közepesekből és hátramozdítókból. Codă = fark). Mindenféle egyházi és községi rovtal e szerint vettetik ki. Az első

¹⁾ A dák leányok szintén viseltek ily ékességeket nyakukon. Tocilescu Dacia înainte de romani. Bukarest, 1880.

osztályba tartozók mindenféle tekintetben aristokratikus hajlammal bírnak.

Szentgyörgy napján Păpălugă-nak¹⁾ öltözik egy-egy férfi, többnyire cigány. Az öltözet csinosan fagalyakból készül, úgy, hogy az illetőt nem lehet megismerni. A Păpălugă házról-házra jár, mindenütt leöntik vízzel s egy-egy krajezárt nyomnak a markába. Ez a tavasz fecskéje, leöntik vízzel, hogy szárazság ne legyen. E szokással még Dobruzsában is találkozunk.²⁾

Szentgyörgy napja előestvéjén vadrózsa szálat tesz a mőcz az ablak közé, ekkor szoktak a boszorkányok megindulni, a töviság pedig a háztól távol tartja őket.

Még sok, felette érdekes szokásról szeretnék megemlékezni; különösen óhajtottam volna a román nép ornithológiájából, botanikájából, gyógytudományából némely dolgokat elmondani, e munka kerete azonban nem engedi a részletesebb tárgyalást.³⁾

Nem tehetem azonban, hogy némely előjelekről említést ne tegyek.

Jó időt jelent: ha a fecske magasán repül, ha déli meleg szelek fúznak, ha a szunyogok játszanak s nem csipik az embert; esőt jelent: ha a macska mosdik, ha a ló s a többi háziállat nyughatatlan, jelesen, ha a malaczkok, berbécsek verekednek, ha a szunyogok erősen csipik az embert, a nap hevesen süt, a szamár ordít, a fecske alant repül; vihart, nagy szelet jelent: ha naplamentekor vörös az ég, vizket az emberi test, a fecskék sebesen a felhők felé tartanak s ott eltűnnek, énekelnek a prűcskők; nagy hideg vagy hó lesz: ha a csókák fenn repülnek és kárognak, ha a macska háttal fekszik a tűznek, s a verebek a házak ereszeibe húzódnak és csiripelnek. Általános jelek: A mely oldalról hallszik ta-

1) Épauvantail = ijesztő, rémkép; a bolgár pepel-ből.

2) Lásd: Teodorescu D. Incercări critice asupra unor credințe, datine si moravuri ale poporului roman. Bukarest, 1874. 128—134 lapokon.

3) Az érdeklődőnek ajánlom e tekintetben a következő műveket: Gaster M. Literatura pop. Rom. Bukarest, 1883.; Djuvara György: Superstițiuni la Români. Bukarest, 1885. Marián Fl. Ornitologia poporană română. Csernovitz, 1883. Ugyanennek művei az Albina Carpatilor 1878—1881. évfolyamaiban: Botanica poporană czim alatt. — Gyógytudományáról, több betegségről, Marián Fl. Descântece poporane române. Szucsáva, 1886.

vaszszal először a dörgés, azon oldalról fognak egész nyáron át jöni az esők, s azon oldalon nagy bőség lesz. A milyen a tél olyan a nyár. Ha korán hullnak a falevelek, nagy bőség lesz. Mikor a tyukok sötétben kelnek fel s késő estve mennek aludni — éhség lesz. Ha messze elhallszik a harang hangja, jó idő lesz, ha nem megváltozik az idő.

Néhol a nép magának külön ünnepet csinált s azt rendszeresen szokta tartani; megtartja részint állatai, részint saját érdekében. A móczoknál is e szerint Szent László elősegíti a leányok férjhezmenetelét; Ciril és Athanaz napját megülik a betegségek kikertüléseért, Szent Haralamp napját döghalál ellen; Kozma és Domján megmenti a menydörgéstől a románt, Szent Marina a betegségtől, Szent Péter a tömlöcztől s üldöztetéstől, Mina a kártól az állatokban. Fülep ünnepe három napig tart, ez alatt nem fésülködnek, mert a ki így cselekszik, azt meg fogják enni a farkasok. András szerencsét hoz a leányoknak, Foka napját a tűz ellen tartják fenn.¹⁾

Ilyen és ezekhez hasonló még több ünnep van a román nép s így a móczok között. A római mithost új szentekben látjuk ez által fenntartva a nép között.

Moldován Gergely.

¹⁾ A román népnél divó ilynemű balhitről irt: Dlujanschi O. Albina Carpatilor 1880-iki évfolyam 10 és következő lapjain. A románoknál általában létező balhit jobbára meg van a móczok között is.
